

تحلیل محتوای طرح‌های برگزیده و نوآورانه اولین همایش نوآوری‌های آموزشی*

شهناز هاشمی^۱
اعظم ملایی نژاد^۲

چکیده

هر دهه برای مفهوم و معنای آموزش، مسئولیت‌ها و مطالبات جدید، چالش‌های جدید، دعوتی تازه برای نوآوری دارد. دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت به منظور ارتقای کمی و کیفی فعالیت‌های آموزشی در زمینه‌های گوناگون، باید به نوآوری‌ها آموزشی اهتمام ورزید. تحلیل محتوای ۵۰ طرح برگزیده در اولین همایش ملی نوآوری‌های آموزشی حاکی از آن است که در بافت کنونی نظام آموزشی ۹۰٪ نوآوران آموزش و پرورش را معلمان و دبیران تشکیل می‌دهند. ۸۸٪ نوآوری‌ها در برنامه درسی و ۱۲٪ آن در سایر ابعاد برنامه آموزشی است. نوآوری‌ها در برنامه درسی فقط در روش تدریس مشاهده شده است و در ابعاد دیگر برنامه درسی چون محتوای آموزشی و شیوه ارزشیابی نوآوری از طرف معلمان مشاهده نشده است. بیشترین نوآوری در روش تدریس با ۱۳ فراوانی مربوط به تلفیق هنر در برنامه درسی و کمترین آن در روش ایفای نقش، پیش‌سازمان دهنده‌ها، یادسپاری و آموزش برنامه‌ای با ۲ فراوانی بوده است. پژوهش نشان می‌دهد معلمان مهم‌ترین رکن تحقق نوآوری و شکوفایی آموزش و پرورش محسوب می‌شوند و شایسته است از نیروی بالقوه این استعدادها در ابعاد گوناگون حوزه برنامه درسی استفاده شود.

* تاریخ دریافت مقاله: ۸۸/۱۱/۱۰ تاریخ آغاز بررسی: ۸۸/۱۱/۱۵ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۲/۸

۱. هیئت علمی مؤسسه پژوهشی و برنامه‌ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی و استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، گروه ارتباطات، تهران، ایران.
پست الکترونیکی: shahnaz_hashemi@yahoo.com

۲. کارشناس مسئول پژوهش و آموزش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشجوی دکتری دانشگاه usm مالزی.

پست الکترونیکی: mollaenezhad@gmail.com

مقدمه

موفقیت آموزش و پرورش در زمینه سازگاری و تطابق با نیازهای جامعه و همچنین زمینه سازی تحول در جامعه، بستگی به آن دارد که نظام آموزش و پرورش خود از پویایی لازم برخوردار باشد و تغییرات و اصلاحات لازم به‌طور پیوسته در آن صورت گیرد (پرداخت‌چی، ۱۳۷۹، ص ۱۳). محیط‌های جهانی و سبک‌های زندگی در حال تغییر، خود القاکننده نیازی پیوسته برای پویایی برنامه درسی است. بیشتر مردم احساس می‌کنند آموزش و پرورش از روند پرشتاب صنعتی شدن، محوریت اطلاعات و دیگر تحولات همراه با زمان معاصر جدا بوده، از آن تأثیر نمی‌پذیرند. در حالی که واقعیت امر جز این است و سیستم آموزشی یک کشور به دلیل جایگاه و نقش حساسی که دارد یک عامل همیشگی و پابرجا برای توجه است (حسن‌زاده، ۱۳۹۸، ص ۷).

انقلاب اطلاعاتی و انفجار دانش امکان پیش‌بینی دانش‌های لازم برای برخورد مؤثر با شرایط محیطی را با مشکل روبه‌رو ساخته است. لذا اندیشمندان و محققان راه چاره را در توجه به خلاقیت‌ها و توانمندی‌های فکری بشر دانسته‌اند (تافلر ۱۹۸۰، رنزولی ۱۹۹۳).

در آموزش و پرورش، نوآوری عبارت است از کوشش‌هایی است که برای ایجاد تغییر در نظام آموزشی و به‌طور آگاهانه و هدفدار در جهت بهبود بخشیدن به نظام موجود به عمل می‌آید (سام‌خانیان و همکاران، ۱۳۸۱: ۵۳) و تغییر در آموزش و پرورش: «یعنی چیزی غیر از چیز موجود» (میرکمالی، ۱۳۷۵: ۵۲). نوآوری به شکل انتخاب و استفاده بدیع و تازه از منابع انسانی و مادی و خلق روش‌های تازه‌ای که هدف‌ها را در سطح بهتری به تحقق برسانند نیز تعریف شده است (هانر، ۲۰۰۵). گنجی (۱۳۸۱) نوآوری را انحراف از الگوهای ذهنی موجود می‌داند و معتقد است که می‌توان آن را به جای خلاقیت به کار برد زیرا خلاقیت در فرهنگ بزرگ روان‌شناسی^۱، توانایی تولید آثار تازه، به کاربردن رفتارهای تازه و پیدا کردن راه حل تازه برای یک مسئله تعریف شده است.

استفاده از نوآوری‌ها به عنوان یک اصل به بهبود کیفیت، جایگزین روش‌های کهنه با روش‌های نوین، سهولت دسترسی به اطلاعات تازه و تسریع در کارها و در نهایت به برآورده شدن انتظارات جدید مخاطبان می‌انجامد (محسن پور، ۱۳۸۰: ۷۴). اگر چه نوآوری به منظور ارتقای کمی و کیفی آموزش ضروری است لیکن به علت سروکار داشتن با کودکان و نوجوانان ضرورت آن دوجندان می‌شود ساجدی (۱۳۸۶) در پژوهش توصیفی خود معتقد است که انسان‌ها به ویژه جوانان، تازه پسند، نوگرا و کهنه ستیزند.

در این راستا مؤسسه پژوهشی برنامه‌ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی اقدام به برگزاری همایش ملی نوآوری‌های آموزشی در دی‌ماه ۱۳۸۵ نمود تا از این طریق زمینه‌ای مناسب برای دستیابی به طرح‌های نوآورانه با مشارکت معلمان، مدیران، کارشناسان، اساتید و متخصصان فراهم نماید. اگر چه محورهای همایش^۱ تقریباً تمام جنبه‌های فعالیت نظام آموزش و پرورش را در برمی‌گرفت لیکن در بسیاری از محورهای همایش، طرحی ارائه نشد یا به عبارتی طرح‌های ارائه شده محدود به چند موضوع خاص بود. طرح‌های ارائه شده در همایش بیشتر حول کدام محور و توسط چه کسانی ارائه شده است؟ اگر چه معلمان، کارشناسان و متخصصان دیگری هم هستند که طرح‌های نوآورانه داشته و دارند ولی به هر دلیلی در این همایش شرکت نکرده‌اند. اما دستاورد این همایش برای مسئولان و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش به منظور شناخت بیشتر از توانمندیهای موجود بسیار با اهمیت است.

پیشینه پژوهش

مطالعه در ادبیات و پیشینه پژوهش، نوآوری‌ها را در زمینه‌های ۱. برنامه درسی، ۲. ساختار و فرایند سازمانی، ۳. محیط فیزیکی و فن آوری‌ها، ۴. محیط فرهنگی و اجتماعی و ۵. ویژگی‌های فردی و شخصیت نوآوران راهنمایی می‌کند.

۱. نوآوری در برنامه درسی شامل چهار بخش اهداف آموزشی، محتوای کتب، روش تدریس و ارزشیابی است پژوهش‌های مرتبط با نوآوری در اهداف آموزشی به سیاست‌های راهبردی، مأموریت، چشم‌انداز و اهداف کلان و خرد نظام آموزشی توجه دارد که به دلیل افزایش رشد جمعیت، تحول فن‌آوری‌های اطلاعاتی - ارتباطی، روندهای توسعه اجتماعی و اقتصادی به‌شدت تحت تاثیر قرار گرفته است و نیاز به تغییر دارد (ابوضحی، ترجمه گرایی نژاد و دیگران، ۱۳۸۵: ۱۱). بسیاری از کشورهای جهان به دلیل حضور در بازار جهانی و رقابت فزاینده در آن، تأمین نیروی انسانی کارآمد و ماهر را از وظایف نظام‌های آموزشی تلقی نموده‌اند و مأموریت نظام آموزش و پرورش را آموزش مهارت‌های زندگی به ویژه مهارت‌های حرفه‌ای می‌دانند تا بدین وسیله نیروی مورد نیاز بازار کار را تأمین نمایند (عزیزی، ۱۳۸۵: ۱۹-۱۷). لذا تغییر محتوا و جهت‌گیری برنامه‌های درسی از جمله مسائلی است که زمینه‌ساز

۱. نوآوری در روش‌های تدریس، نوآوری در تجهیزات و وسایل کمک‌آموزشی، نوآوری در مواد آموزشی، نوآوری در مدیریت آموزشی، نوآوری در استفاده از فن آوری، نوآوری در مدیریت زمان برای کلاس درس، نوآوری در شیوه‌های ارتباط بین معلمان و دانش‌آموزان، نوآوری در شیوه‌های ارتباط بین اولیا و مربیان، نوآوری در رسانه‌های کمک آموزشی، نوآوری در فضا و امکانات مدرسه، نوآوری در شیوه‌های ارزشیابی دانش‌آموزان، نوآوری در فعالیت‌های مکمل فوق برنامه.

اصلاح و تغییر در مبانی برنامه‌ریزی درسی و چارچوب برنامه درسی ملی در بسیاری از کشورها شده است (گوازی، ۱۳۸۷).

زمینه نوآوری در بسیاری از نظام‌های آموزشی به دنبال ارائه دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های مورد نیاز برای آماده‌سازی فراگیران در برخورد با مسائل و چالش‌های زندگی آینده آنان هستند و با استفاده از سیاست‌های راهبردی گوناگون امکان رشد و گسترش مبانی آموزش مداوم را به عنوان فرایندی که برنامه‌های درسی تسهیل‌کننده آن است، دنبال می‌نمایند (اولیور و هیتر^۱، ۱۹۴۴، صص ۱۵۹-۱۵۶). تورنس (۱۹۹۰) و مللو (۱۹۹۶) ضمن انتقاد از آموزش و پرورش سنتی، بر اهمیت تغییر و تحول برنامه‌های سنتی و هدایت آموزش به سمت برنامه‌های خلاق تاکید می‌ورزند. متخصصان برنامه درسی به این سمت متمایل شدند که معلمان را به عنوان افراد یاری دهنده در فرایند برنامه‌ریزی درسی ببینند. در نتیجه، برنامه‌ریزی درسی مدرسه-محور به عنوان نظام مکملی برای فعالیت‌های برنامه‌ریزی درسی متمرکز مشروعیت یافت (اسکیل بک، ۱۹۸۵، هاریسون، ۱۹۸۱، بردی، ۱۹۸۷).

محتوای آموزشی که در قالب کتب درسی نمود پیدا می‌کند، زمینه نوآوری در شیوه‌های مختلف انتخاب و سازمان دهی محتوا و غنا بخشیدن به تجارب یادگیری دانش‌آموزان دیده می‌شود که بیشتر به دلیل کاستی‌ها و معایب برنامه‌های درسی متداول- تاکید بر موضوع بدون درسی؛ یعنی، برنامه‌های درسی رشته - محور و موضوعی، بیشتر صاحب‌نظران به مقوله برنامه درسی سازمان دهی تلفیقی محتوا روی آورده‌اند ((بی‌ین، ۱۹۹۷، مهرمحمدی، ۱۳۷۹، هارتر و دیگران، ۱۹۸۹، جی کوبز، ۱۹۹۸، وارس^۲، ۱۹۹۷. به نقل از احمدی، ۱۳۸۰):

گاهی نوآوری به طرح موضوع هایی نو در کتاب های درسی اشاره می‌گردد به‌طورمثال ترنی - پرتا و همکاران^۳، (۱۳:۱۹۹۹) آموزش شهروندی را مطرح نموده‌اند. یادگیری باهم زیستن در قالب پروژه اجتماعی که انواع مختلف آموزش‌ها مانند آموزش برای تفاهم بین‌المللی، آموزش برای توسعه، آموزش چندفرهنگی، آموزش جهت ترویج فرهنگ صلح در قالب پروژه آموزش جهانی مطرح شده است (بری، ترجمه معدن‌دار، ۱۳۸۴: ۲۸۵-۲۲۴) و پژوهشگران داخلی به لزوم آشنایی دانش‌آموزان به موضوعاتی چون: آموزش مهارت‌های زندگی (آفاجانی، ۱۳۸۱، رمضانحانی و سیاری، ۱۳۷۹) آموزش محیط زیست، آموزش رسانه‌ای (سلطانی‌فر، ۱۳۸۷) پرداخته‌اند.

1. Oliver & Heater

2. Vars

3. Torney-Purta et al.

گوناگونی تدریس و یادگیری وسیله مهمی برای پیشبرد اصل برابری فرصت‌های یادگیری است. هر دانش‌آموزی، روش‌های یادگیری خاصی را ترجیح می‌دهد. نوآوری در روش تدریس یعنی معلمان عملکرد خود را تجزیه و تحلیل کرده و تلاش می‌کنند راه‌های بهتری برای دست یافتن به اهداف آموزشی پیدا کنند. مطمئناً این امر به سادگی صورت نمی‌پذیرد بلکه مستلزم یک رویکرد نظام‌مند است که طی آن معلمان درباره فرایند تدریس خود اطلاعاتی جمع‌آوری کرده و دیدگاه‌ها، پیش‌فرض‌های آموزشی و عملکرد خود را با دیدی انتقادی بررسی می‌کنند. این کار ممکن است به تغییراتی در تدریس معلمان منجر شود (تایس، ۲۰۰۶؛ پیکت، ۲۰۰۶، ریچاردز و لاک هارت، ۱۹۹۴؛ پنینگتون ۱۹۹۲).

اهمیت شیوه‌های سنتی تدریس با ظهور شیوه‌های آموزشی جدید زیر سؤال رفته است توماس^۱ (۱۹۹۴). گوارینیو^۲ (۲۰۰۱) هارلین^۳ (۲۰۰۱) پرستون^۴ و همکاران (۲۰۰۳) سیمور^۵ (۲۰۰۷) در بررسی‌های خود به این نتیجه رسیده‌اند که میان نوآوری‌ها و فراهم آوردن فرصت‌های یادگیری بیشتر برای دانش‌آموزان و افزایش توانمندی‌های آن‌ها رابطه وجود دارد و باید از روش‌های آموزشی سنتی به سمت روش‌های غیر سنتی و جدید روی آورد. معلمان باید شیوه تدریس خود را تغییر دهند تا دانش‌آموزان نیز آگاهانه با مسائل جدید و نو روبرو شوند. عبادی (۱۳۸۴، ۱۷۷) می‌گوید لازمه رسیدن به آموزش و پرورش خلاق و نوآورانه به کارگیری شیوه‌های مدرن و تازه در امر یاددهی و یادگیری است. از طرفی محمدی و قربان زاده مقدم (۱۳۸۵) آشنا نبودن معلمان با روش‌ها و فنون پیشرفته تدریس را یکی از عوامل عدم استقبال دبیران از نوآوری و ابتکار در زمینه تدریس دانسته‌اند.

رویکرد جدید در ارزشیابی تحصیلی در کشور ما با نام ارزشیابی کیفی - توصیفی یاد می‌شود (حسنی و احمدی، ۱۳۸۳) و نتایج مثبتی در کلاس‌های درس و نحوه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان به همراه دارد. (کریمی، ۱۳۸۴) (حقیقی، ۱۳۸۴) (مرتضایی نژاد، ۱۳۸۳) (شکرالهی، ۱۳۸۵) (کلهر، ۱۳۸۴) (حسنی، سبحانی، ۱۳۸۵) (محمدی، ۱۳۸۴).

۲. نوآوری در ساختار سازمانی، شامل برنامه‌ریزی سازمانی، نقش مدیران، مشارکت در تصمیم‌گیری و بودجه و حمایت‌های قانونی می‌شود. در این نوع پژوهش‌ها ایجاد نوآوری‌ها، استمرار و

1. Tomas
2. Guarino
3. Harlin
4. Preston
5. Simor

فراگیری آن‌ها در سازمان به فراهم آمدن مجموعه و سیستمی از عوامل در سطح فردی و گروهی همراه با ساختارها، کارکردها و نقش‌های مرتبط با آن‌ها و نیز ارزش‌ها و باورهای خاص سازمانی است (سلطانی تیرانی، ۱۳۷۸، ۱۱).

پژوهش‌های بسیاری در زمینه اثربخشی سازمان‌ها انجام گرفته است که نقش مدیر و شیوه مدیریت او را در کارایی و اثربخشی سازمان مورد تأکید قرار می‌دهند (سرجیوانی، ۱۹۸۹)، مورفی و هالنگیر، (۱۹۸۲)، بازرگان، (۱۳۸۲). دروکر (۱۹۹۲) معتقد است که در سازمان‌های بسیار نوآور، ساختار سازمانی مشوق نوآوری و انعطاف‌پذیر است و شرایط را برای تغییر و بهبود عملکرد کارکنان مهیا می‌سازد گاهی از این شرایط به یادگیری مستمر (سنگه، ۱۹۹۰) و گاهی به مشارکت و همکاری کارکنان (بارنارد، ۱۹۳۸، مورهد و گریفین،) اشاره می‌شود.

مدیران برای آن که خلاقیت و نوآوری را در کارکنان تشویق کنند به آن‌ها آزادی عمل می‌دهد، کنترل را به حداقل می‌رساند و برای جذاب‌تر کردن کار و ارضای نیازهای سطوح عالی‌تر کارکنان می‌کوشد (کریتنر، ۱۹۹۸). خطاهای کارکنان و افراد سازمان را می‌پذیرند و تلاش برای جبران آن‌ها را محترم می‌شمردند و ترویج می‌کنند (سرکار آرانی، ۱۳۸۵). مورالس^۱ (۲۰۰۵) و پاریلا^۲ (۱۹۹۲) در پژوهش‌های خود در ارتباط با عوامل مؤثر بر نوآوری معتقدند که مدارس نوآور حداقل دارای یک فرد حمایت‌کننده از نوآوری هستند.

یکی از عوامل مهم مؤثر بر فرآیند انگیزش معلمان برای ارائه خلاقیت و نوآوری مشارکت آنان در تصمیم‌گیری است (مورهد و گریفین، همان، ۱۲۷). تورانی (۱۳۸۵) معتقد است که نقش و سهم نظریه‌های سیستمی و مشارکتی، به‌ویژه نظریه سازمان یادگیرنده و سبک‌های مشارکتی و تفویضی، در بروز خلاقیت و نوآوری در افراد و کارکنان سازمان بیش از سایر نظریه‌ها و سبک‌هاست و از طرفی منطقی (۱۳۸۵)، نبود حمایت سازمانی را یکی از موانع مهم در بروز نوآوری می‌داند.

۳. تحقیقات در محیط آموزشی که شامل نوآوری در فضاهای فیزیکی و استفاده از امکانات فناوری‌هاست؛ به عقیده محققان محیط آموزش در مدرسه نقش مهمی در پیشبرد نوآوری و خلاقیت فراگیران دارد. عده‌ای محیطی فیزیکی را مانند کلاس درس، آزمایشگاه یا محیط خودآموز تلقی می‌کنند

1. Morales

2. Parilla

که در آن فرایندهای یادگیری رخ می‌دهد، (تسمر و هریس^۱، ۱۹۹۲). عده دیگر آن‌را در قالب محیط نرم افزاری خاص آموزش تعریف می‌کنند (پاپرت^۲، ۱۹۸۰؛ وینک و روبلیر^۳، ۲۰۰۰). پژوهش‌های ارتمن^۴ (۲۰۰۲) هنری^۵ (۲۰۰۱) فاستر و مارتینز^۶ (۱۹۸۱) نشان می‌دهد که میان طراحی صحیح و دقیق ابعاد و اجزای گوناگون مدرسه و یادگیری دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود دارد.

استفاده از رایانه در کلاس‌های درس، استفاده از نرم‌افزارهای آموزشی و چندرسانه‌ای‌ها، بهره‌گیری از اینترنت و پست الکترونیکی، گسترش شبکه‌های آموزشی، ظهور آموزش (یادگیری) الکترونیکی و ... از پیامدهای نوین به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در امر آموزش بوده است. این مفاهیم ما را وامی‌دارد تا به الگوهای نوین، کارا و مؤثر مناسب در آموزش و پرورش برای برخورد با پیچیدگی‌ها و نیازهای روزافزون دنیای کنونی روی آوریم (سامپات، ۱۳۷۸). تحقیقات دیگری که به لزوم استفاده از فناوری به عنوان نوآوری در امر آموزش تأکید دارند عبارتند از عبادی، ۱۳۸۴، حداد، ۲۰۰۰، گیتس، ۱۹۹۹، اندرسون، ۱۳۷۲، احدیان، ۱۳۸۲.

وادی حدود و دراکسلر^۷ (۲۰۰۳) ترجمه سرکار آرنای (۱۳۸۴) از موضعی دیگر با اشاره به دلایل و واقعیت‌هایی مانند انقلاب ارتباطات و نیازهای جدید اقتصاد نوین و بازار کار و نیز چالش‌های پیش روی نظام‌های آموزشی جوامع مانند عدالت و برابری فرصت‌های یادگیری، ارتقای کیفیت آموزش و یادگیری متنوع و توسعه مواد آموزشی چند رسانه‌ای، تحول در نظام‌های آموزشی و تلفیق فناوری اطلاعات و ارتباطات با سیستم‌های یادگیری را مورد پژوهش قرار داده‌اند.

۴. فرهنگ به عنوان بستر نوآوری ایفای نقش می‌کند. منطقی در تحقیق خود اذعان دارد که (۱۳۸۴) گسترش و تعمیق نوآوری‌های آموزشی، با سرمایه‌گذاری روی فرهنگ‌سازی، شناخت مقاومت‌ها و تلاش برای فایق آمدن بر مقاومت‌ها، تحقق خواهد یافت. وی همچنین جلب همکاری دانش‌آموزان، اولیا و معلمان و سایر نهادها را از عوامل مؤثر نوآوری در مدارس ایران می‌داند. شای^۸ نیز بر مطالعه جامعه

1. Tessmer & Harris

2. Papert

3. Wienck and Roblyer

4. Earthman

5. Henry

6. Foster & Martinez

7. Vadi • Hadod & Draksler

8. Shuy•R.W.

شناختی برای کاهش مقاومت در محیط اشاعه تأکید می‌نماید. ولکوت^۱ نیز توجه به مسایل انسانی و زمینه‌سازی فرهنگی برای تحقق نوآوری‌های آموزشی تأکید نموده است (منطقی، ۱۳۸۵). شاطریان محمدی و عینی (۱۳۸۵) نیز معتقدند که تبعیت از روش‌های تدریس قدیمی و سنتی مانند سخنرانی بدون توجه به سطح فرهنگی جامعه نتیجه‌ای نخواهد داشت. از سویی فرایند نوآوری به زمینه فرهنگ و محیطی که در آن عمل تربیتی انجام می‌گیرد هم بستگی دارد (گنجی، ۱۳۸۲، ص ۸).

۵. نوآوری حاصل توانمندی‌های فردی است که به عوامل شخصیتی بستگی دارد. پژوهش‌هایی که نوآوری را بیشتر یک امر روان شناختی و مربوط به میزان هوش و استعدادهاى فردی تلقی می‌نماید و انگیزه مبنای بسیاری از خلاقیت‌ها را تشکیل می‌دهد. یکی از مهمترین انگیزه‌های خلاقیت، کنجکاوی است. خلاقیت مبتنی بر کنجکاوی و تمایل برای تجربه در امور گوناگون است. یکی دیگر از انگیزه‌های خلاقیت، خودشکوفایی است. به اعتقاد «راجرز»^۲ آفرینندگی نوعی خودشکوفایی و انگیزه آن خود فرهیختگی است. انگیزه موفقیت و پیشرفت از انگیزه‌های دیگر انسانی است که با خلاقیت ارتباط نزدیکی دارد (سام‌خانین و همکاران ۱۳۸۱، ۹۹).

در زمینه عوامل شخصیتی مؤثر در نوآوری هم می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره نمود: هارینگتون^۳ (۱۹۹۰) آمابیل و ترسا^۴ (۱۹۹۸) در تحقیقات خود بیان کرده است که بین انگیزه‌های شخصی و نوآوری یک رابطه قوی وجود دارد. عوامل شخصیتی به عنوان مرکز کنترل درونی به‌طور مستقیم با نوآوری‌ها در ارتباطند؛ این عوامل داوری مستقل، خطر ریسک کردن و خود کنترل در شرایط متفاوت می‌باشند. استرنبرگ^۵ (۲۰۰۴) بر پنج صفت افراد نوآور که در شخصیت افراد ریشه دارد، تأکید می‌کند. این صفات عبارتند از: تحمل ابهام، پشتکار و مداومت، اراده، خطرپذیری و ریسک و استقلال فردی. بلندفورد^۵ (۲۰۰۵) در پژوهش خود نشان داد که تقویت قابلیت‌ها و ویژگی‌های شخصی می‌تواند نوآوری و افزایش کارایی به همراه داشته باشد. لطف‌آبادی (۱۳۸۵) معتقد است که سه ویژگی اساسی خردمندی، تسلط بر دانش عینی و شخصیت رشد یافته علمی پژوهشگر، مهم‌ترین نقش را در نوآوری آموزشی و تربیتی دارند.

1. Wolcott·H.E.

2. Ragers

3. Harrington

4. Amabile & Teresa

5. Sternberg

اهداف و سؤالات تحقیق

اولین همایش ملی نوآوری‌های آموزشی که توسط مؤسسه پژوهشی برنامه‌ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی وابسته به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش دردی‌ماه ۱۳۸۵ برگزار گردید، از کلیه اصحاب علم و اندیشه، معلمان خلاق و نوآور، مدیران مدارس و دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت در سراسر کشور به منظور اعتلای کیفیت آموزش و پرورش دعوت به عمل آورد. مقاله و طرح‌های نوآورانه خود را ارائه نمایند و از این طریق زمینه‌ای مناسب برای شناسایی و معرفی نوآوری‌های آموزشی و آخرین یافته‌های پژوهشی با مشارکت معلمان، مدیران، کارشناسان، صاحبان اندیشه، نخبگان فکری و سایر نوآوران آموزشی فراهم نماید.

مهم‌ترین هدف این تحقیق، تحلیل طرح‌های نوآورانه‌ای است که در اولین همایش نوآوری‌های آموزشی توسط کمیته داوران منتخب شمرده شده است. در پی یافتن زمینه‌های بروز نوآوری‌های آموزشی در بافت کنونی نظام آموزشی است. به عبارتی انگیزه‌های فردی و سازمانی، توانمندی‌های افراد (اساتید، متخصصان، کارشناسان، معلمان، دانشجویان و حتی دانش‌آموزان) در همین سیستم متمرکز، با توجه به شرایط فرهنگی و اجتماعی بیشتر در چه محورهایی می‌تواند باشد.

سوال ۱. طرح‌های نوآورانه بیشتر در چه محورهایی از محورهای همایش بوده است؟

سوال ۲. بیشترین طرح‌های نوآورانه در چه درس‌هایی بوده است؟

سوال ۳. بیشترین طرح‌های نوآورانه در چه دوره تحصیلی بوده است؟

سوال ۴. نوآوران چه افرادی هستند؟

سؤال ۵. میزان تحصیلات نوآوران چه بوده است.

جامعه آماری و روش تحقیق

۱۵۰۰ اثر به دبیرخانه همایش ملی نوآوری‌های آموزشی ارسال شد. در ابتدا این آثار به دو بخش مقاله و طرح‌های نوآورانه تفکیک شدند. پژوهشگران در مقاله، به مبانی نظری نوآوری‌های آموزشی و آخرین یافته پژوهشی خود پرداخته‌اند اما در قسمت طرح‌ها، به معرفی ایده‌های نو و چگونگی به کارگیری آن‌ها، اهتمام داشته‌اند. بررسی‌های ما روی طرح‌های نوآورانه ارائه شده به همایش بر پایه تعریف روبرتز^۱ از نوآوری انجام گرفته تا زمینه‌های بروز نوآوری در کشور شناخته شود.

۱. روبرتز (۱۹۹۸) معتقد است که اگر نوآوری را فرایند ایجاد فکر جدید و تبدیل آن به عمل و کاربرد سودمند آن بدانیم، در سازمانها این کاربرد به صورت نوآوری در فرایند، در محصول و در کاربرد بروز می‌کند.

داوران علمی همایش، کلیه طرح‌ها را مورد ارزیابی قرار دادند و از میان ۷۲۰ طرح ارسالی، ۵۰ طرح را که حد نصاب امتیاز را دریافت نمود؛ به عنوان طرح‌های برگزیده نوآورانه انتخاب نمودند. برای دسته‌بندی طرح‌های برگزیده از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. تحلیل محتوی یکی از روش‌های اساسی مشاهده اسنادی محسوب می‌شود که بوسیله آن می‌توان متون و به واقع هر نوع سند ثبت و ضبط شده‌ای را مورد ارزیابی و بررسی و تحلیل دقیق قرار داد. برلسون تحلیل محتوا را شیوه تحقیقی می‌داند که برای تشریح عینی، منظم و کمی محتوای آشکار پیام‌ها به کار می‌آید. به منظور جمع‌آوری اطلاعات در تحلیل محتوا مقولاتی مورد شناسایی قرار می‌گیرد و سپس بر اساس آن واحدها مشخص می‌شوند. تعیین مقوله‌ها باید با رعایت سه اصل فراگیر بودن، طرد متقابل و همگنی صورت گیرد (ساروخانی، ۱۳۸۳: ۲۹۶).

آزمون پایایی در تحلیل محتوا که همان درصد توافق میان دو یا چند کدگذار است، محاسبه می‌شود. این آزمون نسبت قضاوت‌های صحیح نشانه‌گذاران را به کل قضاوت‌های انجام شده مشخص می‌کند. در این تحقیق براساس فرمول اسکات ($pi = \frac{\%OA - \%EA}{1 - \%EA}$) قابلیت اعتماد ۰/۹۳ محاسبه شد که نشان می‌دهد ۹۳ درصد میان دو کدگذار توافق وجود داشته است و این عدد حاصل تعاریف عملیاتی روشن و مهارت کدگذاران در تحقیق بوده است.

یافته‌ها

سوال اول: زمینه‌های نوآوری کدام است؟

جدول ۱. طبقه‌بندی طرح‌های نوآورانه در برنامه آموزشی

درصد	فراوانی	طرح‌ها	
۲۶	۱۳	تلفیق هنر در برنامه درسی	برنامه درسی ٪۸۸
۱۴	۷	آزمایشگاهی	
۱۰	۵	شبیه‌سازی	
۸	۴	بازی	
۶	۳	فن آوری اطلاعات و فناوری اطلاعات	
۶	۳	آموزش گروهی	
۴	۲	بدیعه‌پردازی	
۲	۱	آموزش برنامه‌ای	
۲	۱	ایفای نقش	
۲	۱	پیش‌سازماندهنده	
۲	۱	یادسپاری	
۶	۳	تلفیق چند روش	سایر ٪۱۲
۴	۲	فضاهای فیزیکی	
۸	۴	مدیریت	
۱۰۰	۵۰	جمع	

بررسی این طرح‌ها در همایش نشان می‌دهد:

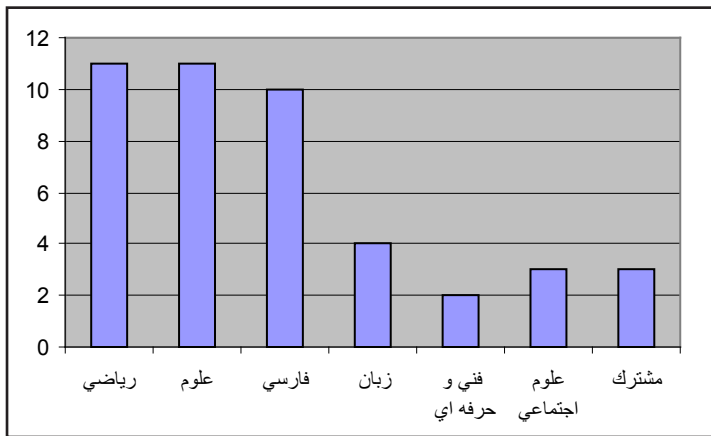
۱- از ۵۰ طرح نوآورانه، ۴۴ طرح (٪۸۸) در محور روش‌های تدریس ارائه شده است و ۶ طرح به غیر از روش تدریس بوده است.

۲- بیشترین فراوانی و درصد در روش تدریس به ترتیب مربوط به تلفیق هنر در برنامه درسی با فراوانی ۱۳ (٪۲۶)، آزمایشگاهی با فراوانی ۷ (٪۱۴) و شبیه‌سازی و بازی با فراوانی ۵ و ۴ (٪۱۰ و ٪۸) است در مواردی نیز از تلفیق هر یک از روش‌ها با یکدیگر استفاده کرده‌اند مانند تلفیق کار گروهی با

بازی و ... کمترین فراوانی و درصد مربوط به روش یاد سپاری، پیش سازمان دهنده‌ها، آموزش برنامه‌ای و ایفای نقش ست چراکه این روش‌ها قبلاً به‌طور معمول توسط معلمان انجام می‌شده است و در زمره نوآوری‌ها محسوب نمی‌شود.

سوال ۲. بیشترین طرح‌های نوآورانه در چه درس‌هایی بوده است؟

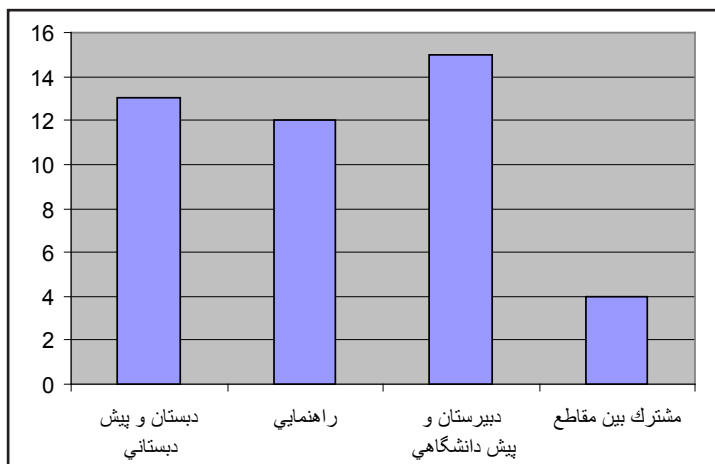
نمودار ۱. فراوانی طرح‌ها در ارتباط با موضوع درسی

بیشترین طرح‌ها مربوط به درس ریاضی (ریاضی، هندسه، دیفرانسیل و...) و علوم (فیزیک ۶ مورد، شیمی ۱ مورد و ۵ مورد علوم) با فراوانی ۱۱ است و فارسی با فراوانی ۱۰ (شامل خواندن و نوشتن و انشا) در مرتبه دوم قرار دارد. ۸ مورد به زبان انگلیسی، ۳ مورد به علوم اجتماعی (۲ مورد جغرافیا و ۱ مورد اجتماعی) و از همه کمتر موضوع فنی و حرفه‌ای با دو مورد مشاهده می‌باشد که یکی از آن‌ها به درس حرفه و فن اختصاص دارد. موضوع مشترک به این مفهوم است که این روش در دروس متفاوت قابل استفاده است مثل طرح دست‌های سحرآمیز و یادگیری فعال. درس‌هایی که در بین طرح‌ها دیده نشد عبارتند از درس عربی، تاریخ، دینی، زیست‌شناسی، فلسفه و منطق، هنر، ورزش، زمین‌شناسی است و برای درس شیمی هم تنها یک مورد ارائه شده است.

سوال ۳. بیشترین طرح‌های نوآورانه در چه دوره تحصیلی بوده است؟

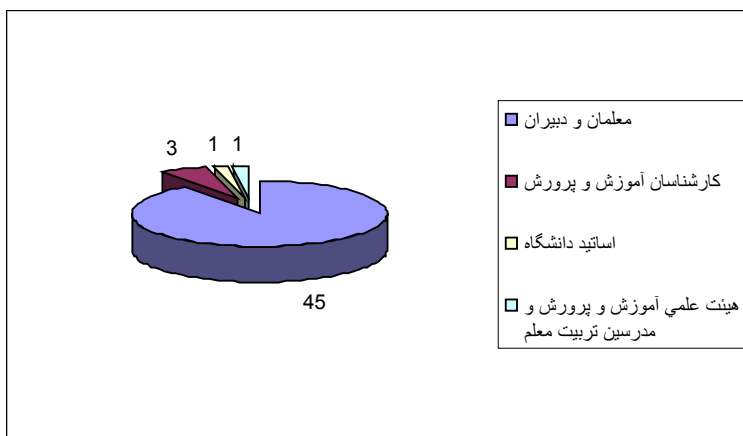
نمودار ۲. طرح‌های نوآورانه بر اساس دوره تحصیلی

همان‌گونه که نمودار ۲ نشان می‌دهد؛ بیشترین طرح‌ها با فراوانی ۱۵ به دبیرستان و پیش‌دانشگاهی بوده و دوره دبستان و پیش‌دبستانی، دوره راهنمایی به ترتیب دارای فراوانی ۱۲ و ۱۳ است. ۵ طرح مشترک هم به طرح‌های گفته شده است در مقاطع گوناگون قابلیت اجرا دارند و خاص یک دوره خاص نیست.

سوال ۴. نوآوران چه افرادی هستند؟

نمودار ۳. نوآوران براساس فراوانی طرح‌های ارائه شده

۴۵ طرح از ۵۰ طرح منتخب از طرف معلمان و دبیران بوده است (یعنی ۹۰٪) و ۳ مورد از طرف کارشناسان آموزش و پرورش، اساتید دانشگاه و مدرسین تربیت معلم هر کدام یک نمونه طرح داشته‌اند. در بین این افراد مدیر دیده نشده است.

سوال ۵. میزان تحصیلات نوآوران چه بوده است؟

۳ دکتری، ۹ کارشناس ارشد، ۲۱ لیسانس، ۶ دیپلم و فوق دیپلم، ۱ مورد تحصیلات حوزوی و ۱۳ مورد نامشخص دیده شده است. فراوانی افراد دارای مدرک لیسانس نشان می‌دهد که برای فعال کردن معلمان در برنامه درسی و افزایش مشارکت آنان، آموزش و پرورش بایستی از ظرفیت مناسب معلم شایسته حداقل دارای تحصیلات کارشناسی در سه دوره تحصیلی برخوردار باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

بیشترین گرایش نوآوری در روش تدریس حاکی از آن است که معلمان با اختیاراتی که در کلاس دارند، این فرصت را بدست می‌آورند که شیوه‌های جدید تدریس را آزمایش نمایند. پژوهش شوآب، (۱۹۹۶) به نقل از نلر، (۱۹۹۷) به خلاقیت، پژوهش، استقلال و خودمداری معلمان برای فرایند یادگیری بهتر و عمیق‌تر دانش‌آموزان تأکید می‌کند. تحقیق حاضر نیز نشان می‌دهد که همین آزادی نسبی باعث شده که معلمان بیشتر وارد نوآوری در روش تدریس شوند. البته برگزاری جشنواره‌های الگوی تدریس برتر در سال‌های اخیر معلمان را بیشتر به ارائه ایده‌ها و فعالیت‌های خود تشویق کرده است اما در زمینه‌های دیگر (اهداف، محتوای کتب درسی و ارزشیابی) شاهد نوآوری نبوده‌ایم و فعالیت کمتری در حوزه‌های دیگر صورت گرفته است. با وجود این که مشارکت و ورود معلمان در عرصه فعالیت‌ها و تصمیمات مرتبط با برنامه‌های درسی از حمایت و پشتیبانی بسیار در ادبیات تعلیم و تربیت و برنامه‌ریزی درسی برخوردار است (سابان، ۱۹۹۵، یونگ، ۱۹۹۳، بیر، ۲۰۰۱، کیلیون، ۱۹۹۳ و سابار، ۱۹۸۷) لیکن عملاً معلمان در کمیته‌ها و گروه‌های برنامه‌ریزی درسی و در حوزه‌های گوناگون تصمیم‌گیری شرکت داده نمی‌شوند. فتحی و اجارگاه (۱۳۸۳) معتقد است معلمان در نظام آموزش و پرورش ایران فاقد هرگونه اختیار و قدرت تصمیم‌گیری در برنامه درسی هستند و نظام برنامه‌ریزی درسی به گونه‌ای سازمان‌دهی شده است که عملاً هر گونه تغییر، تحول و نوآوری در برنامه درسی را غیر ممکن می‌سازد و حتی در صورت اقدام معلم، قوانین موجود به شکلی است که به این نوآوری‌ها و تغییرات بازخورد منفی ارائه می‌کند.

سیستم متمرکز برنامه‌ریزی درسی امکان مشارکت در تعیین اهداف آموزشی را فراهم نمی‌سازد

در حالی که در نظام‌های آموزشی غیر متمرکز، به واسطه حیطه اختیارات و امکانات مقامات آموزشی محلی در جهت تدوین، انتخاب و یا سازگار کردن برنامه‌های درسی با شرایط محیطی تفویض اختیار شده است. محتوای کتب هم که در حوزه وظایف دفتر تألیف است و سیستم متمرکز تألیف، رقابت و یا تنوع تألیف کتب درسی را غیر ممکن می‌سازد و ارزشیابی هم که در چارچوب قوانین و مقررات بخشنامه‌های آموزش و پرورش است.

گرایش معلمان نوآور به استفاده از روش‌های تلفیق هنر در برنامه درسی بوده است. برودی می‌گوید هنر یکی از کانال‌های شناخت و ادراک انسان از جهان و پدیده‌های هستی است از این رو چیزی را آشکار می‌سازد و این راز گشایی و پرده برداری یک نوع بی نظیر و منحصر به فرد از دانستی است که «زیبایی شناسی» نام دارد (برودی ۱۹۶۵ نقل شده توسط رضایی ۱۳۸۳). فکر کردن با استفاده از دیدن آثار هنری و خلق آن به عنوان محمل و تکیه گاه، به بروز رفتار هوشمندانه می‌انجامد. دانش آموز در تأمل و تعمق کردن با استفاده از آثار هنری (فرم زیباشناختی) به شفافیت دادن ایده‌ها، سازمان دادن فکر و فزاینده‌گی خلاقیت، تقویت زیباشناسی و توسعه ارتباط دست و ذهن می‌پردازد. در رویکرد مبتنی بر تولید هنری و در تلفیق با دروس دیگر، مهارت شروع تدریس با هدف برانگیختن دانش آموزان در یادگیری اهمیت دارد. زیرا انگیزش، مهم‌ترین شرط یادگیری است (کدیور، ۱۳۸۵).

رویکرد هنری موضوعی است که می‌تواند با زمینه‌های دیگر برنامه درسی ارتباط داشته باشد. توانایی دانش‌آموزان در ساختن و تولید کردن با استفاده از تلفیق اشکال دانش (واقعی، مفهومی و ...) در حیطه یک موضوع مشخص و یا موضوعات مشترک می‌تواند در انواع کارهای پروژه‌ای به نمایش گذاشته شود و بر اساس آن می‌توان یک اثر هنری (فرم) در قالب رشته‌های مختلف هنری (طراحی و نقاشی، عکاسی، کار دستی، خوشنویسی، نمایش و موسیقی) و تلفیق آن‌ها تولید کرد.

تحقیقات در زمینه روش تدریس در عین با ارزش بودنشان ما را به یک تجویز کلی در زمینه رفتار کارآمد معلم هدایت نکرده است. مورفی و هالنگیر (۱۹۸۲)، معتقدند که «عناصر رویکردهای تدریس می‌باید در متدهای منظم به گونه‌ای هماهنگ شوند که با نیازهای دانش‌آموزان به نحوی که توسط معلمان و خط مشی‌سازان دیده شده است متناسب باشد. پژوهش در تدریس می‌تواند حمایت علمی را برای تصمیم‌گیری‌های خط مشی تربیتی فراهم آورده، ولی نمی‌تواند چنین تصمیماتی را دیکته کند. کارآمدترین رفتارهای تدریس برای معلم یک کلاس درس بستگی به متغیرهایی نظیر سطح کلاسی،

موقعیت اقتصادی اجتماعی دانش‌آموزان، توانایی دانش‌آموزان و هدف‌هایی که باید تحصیل کرد دارد. طرح‌های برنامه‌درسی و به ویژه پیشنهادها در مورد اجرای آن نیازمند این است که فراهم آورنده انعطاف و تشویق معلمان در زمینه یافتن و به کار گرفتن کارآمدترین رفتارهایشان باشد.

پیشنهادات:

برگزاری همایش یکی از راه‌های انتقال تجربه و یادگیری غیر رسمی است. یانگ و لو^۱ (۲۰۰۱) در پژوهشی یافتند که یادگیری غیر رسمی، عملکرد علمی در آموزش شغلی را بهتر پیش بینی می‌کند. برگزاری سمینارها و همایش‌ها امکان الگو برداری از یادگیری انعکاسی دیگران، مشارکت در سیاست گذاری و اجرا، تجربیات شغلی، جمع‌آوری اطلاعات و تجربه‌اندوزی با گوش دادن به الهامات و بررسی مسائل با رویکردهای چندگانه را فراهم می‌سازد (کونلن^۲، ۲۰۰۴).

برگزاری همایش علاوه بر یادگیری غیررسمی، موجب تمرکز زدایی در بروز نوآوری‌ها می‌شود. تا معلمان، کارشناسان و اساتید نقش فعال‌تری در نظام آموزش و پرورش داشته باشند. عصر ارتباطات و تغییرات سریع باعث گسترش انتظارات گوناگون از نظام آموزش و پرورش شده است و این امر نیازمند نوآوری‌های متعددی در زمینه‌های گوناگون را ایجاد می‌کند. نیازهای که با درگیر شدن در چنین همایش‌هایی برطرف می‌شود.

از عوامل مؤثر در بروز نوآوری، زمینه‌سازی و بسترسازی در بین معلم‌ها، ایجاد فرهنگی است که در آن همگان در تلاش برای رشد دادن دیگری هستند و با تأثیر روی یکدیگر به پیشرفت نظام آموزشی کمک می‌کنند. پایداری و اثربخشی نوآوری در آموزش و پرورش در گرو مشارکت همه معلمان، دبیران و کارشناسان آن نظام است. اما همان گونه که این تحقیق نشان می‌دهد معلمان بهترین موتورهای محرک نوآوری و توسعه کشور هستند و باید زمینه لازم هرگونه اقدامی که موجب افزایش مشارکت معلمان شود- برای فعالیت‌های علمی آن‌ها فراهم شود لیکن نظام برنامه‌ریزی درسی به گونه‌ای سازمان‌دهی شده است که عملاً هرگونه تغییر، تحول و نوآوری در برنامه درسی را غیرممکن می‌سازد و حتی در صورت اقدام معلم برای این امر، قوانین موجود به شکلی است که به این نوآوری‌ها و تغییرات بازخورد منفی ارائه می‌کند.

1. Yang & Lu

2. Conlon

در این زمینه معلمان به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با ابعاد مختلف برنامه درسی خصوصاً تدوین هدف‌های آموزشی (از نوع رفتاری)، شیوه‌های تدریس، ارزشیابی و استفاده از وسایل کمک آموزشی دارند، چنانچه فعالیت‌های نوآورانه‌ای در زمینه‌های مختلف آموزشی ارائه نمایند، این کوشش آنها به دلیل آشنایی که با واقعیت‌های حوزه کاری خود دارند، می‌تواند از اهمیت بسزایی در فرایند یاددهی - یادگیری برخوردار باشد.

معلمان در محیط مدرسه می‌توانند از طریق پژوهش، تحقیق و تفکر چیزهایی را ببینند که دیگران ندیده‌اند و به چیزهایی بیندیشد که دیگران نیندیشیده‌اند و آثار بینش و اندیشه خویش را در آموزش خویش بروز و ظهور دهد. معلمان به عنوان مروجان فرهنگ نوآوری در مدرسه و آموزش و پرورش به عنوان خاستگاه علمی نوآوری‌های آموزشی می‌توانند نقش مهمی در در ایجاد فرهنگ نوآوری در جامعه باشند.

بنابراین شایسته است در راستای حمایت از معلمان نوآور اقدامی صورت گیرد تا از نیروی بالقوه این استعدادها استفاده شود. چنانچه آموزش و پرورش از ایده‌های جدید به عنوان یک ثروت معنوی حمایت نکنند، نه خلاقیتی تبدیل به نوآوری خواهد شد و نه کسی رغبت به نوآوری و اشاعه آن خواهد کرد. تا زمانی که مسئولان عزمی ملی و جدی در عرصه حمایت از مالکان فکر نداشته باشند، بدون تردید ما مشکل خواهیم داشت. معلمانی که صاحبان فکر و ایده هستند در حال حاضر از حمایت برخوردار نیستند و حتی مکانی برای ارائه ایده‌های خود ندارند و فرایندی برای ارزیابی نوآوری‌ها ایجاد نشده است چه رسد به این که ایده آن‌ها به ثبت رسیده و از مالکیت فکری آن‌ها دفاع شود علاوه بر این، افرادی که به صورت واقعی توانسته‌اند ایده و فکرشان را به کاربست تبدیل کنند، زیر چتر حمایت قرار نمی‌گیرند.

اما آنچه در حال حاضر از نوآوری‌های آموزشی معلمان استنباط می‌شود ناظر بر این است که اقدامات نوآورانه آن‌ها بیشتر مبتنی بر تجارب شان در حوزه روش تدریس است. این ابداعات بیشتر تحت تاثیر مسائلی است که آن‌ها در مقام عمل در فرایند یاددهی - یادگیری با آن مواجه‌اند. در این راستا کمتر معلمی را می‌توان یافت که از طریق بررسی مبانی نظری و تئوری‌ها و سوابق فعالیت‌های پژوهشی مبادرت به خلق آثاری تحت عنوان نوآوری نموده باشد. همچنین یکی دیگر از مشکلاتی که معلمان نوآور کم‌وبیش با آن مواجه‌اند، مسئله عدم بررسی سوابق پژوهشی و فعالیت‌های مرتبط با موضوع نوآوری است که خالق آن هستند. در چنین حالتی نوآور بدون ارتباط با سوابق مربوط به موضوع، چیزی را ارائه می‌نماید

که ممکن است در یک کنکاش علمی مشابه آن وجود داشته و بعضاً با کیفیت و نتایج بهتری مورد استفاده قرار گرفته و یا می‌گیرد. عدم ارتباط نوآوری‌های آموزشی معلمان با مبانی و سوابق پژوهشی مربوط، صرفنظر از مواردی که ذکر شد، اصل نوآوری را نیز زیرسؤال خواهد برد. زیرا نوآوری زمانی قابل تبیین و دفاع است که مشابه آن برای آن کار خاصی که قرار است مورد استفاده قرار گیرد، قبلاً وجود نداشته باشد و یا حداقل ویژگی‌های آن را نداشته باشد. این یکی از نقائص بزرگی است که می‌تواند متوجه نوآوری‌های معلمان باشد. که البته با ایجاد نظام نوآوری می‌توان اقدام به مدیریت نوآوری‌ها کرده و ضمن شناسایی، ارزیابی و معرفی نوآوری‌ها، به نوآوران امکان داده شود تا با قابلیت‌های دیگران آشنا شوند و به خلق فرصت‌های جدید بیندیشند.

از آن جا که توزیع طرح‌های ارائه شده نسبت به محورهای همایش از پراکندگی متعادلی برخوردار نبود یعنی در بعضی از محورها ارائه طرح زیاد و در بعضی دیگر خیلی کم بوده است پیشنهاد می‌شود در همایش‌های بعدی با تخصصی کردن، طرح نوآوری‌ها روی موضوعات خاص پیگیری می‌شود. به‌طور مثال: نوآوری در ساختار سازمانی.

منابع:

آقاچانی، مریم (۱۳۸۱) بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر سلامت روان و منبع کنترل دانش‌آموزان دختر مقطع دبیرستان.

ابوضحی، ابتسام (۱۳۸۵). مدیریت مدرسه محور، ترجمه غلام رضاگرایی نژاد و همکاران، تهران، انتشارات مدرسه، چاپ دوم.

احمدیان، محمد، رضائی، د. (۱۳۸۲). مقدمات تکنولوژی آموزشی، تهران: نشر و تبلیغ بشری.

احمدی، پروین (۱۳۸۰). طراحی الگو برنامه درسی تلفیقی و مقایسه آن با برنامه درسی موجود دوره ابتدایی در نظام آموزشی ایران، پایان نامه دکترا، دانشگاه تربیت مدرس.

اندرسون، جانان (۱۳۷۲). گسترش کاربرد کامپیوتر در آموزش و پرورش؛ چشم‌اندازها، روشها و موضوعات، ترجمه داود حسینی نسب، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

بازرگان، زهرا (۱۳۷۵). تغییر و نوآفرینی در آموزش و پرورش، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، انتشارات آموزش و پرورش، ص ۶۳-۵۱

برئ مارک (۱۳۸۴). آموزش و پرورش تطبیقی: سنت، تجدد و چالش‌های نوین، مجموعه مقالات

یازدهمین گنگره جهانی آموزش و پرورش تطبیقی در کره جنوبی، ترجمه عباس معدن‌دار، چاپ اول، تهران: جنگل.

پرداخت چپی، محمدحسن (۱۳۷۹). بهسازی و بالندگی سازمانی رویکردی نوین و جامع در مدیریت تغییر. چکیده مقالات همایش تغییر و نوآوری در سازمان و مدیریت آموزشی. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.

تافلر، آلوین (۱۹۸۰). موج سوم، شهیندخت خوارزمی (۱۳۷۸)، تهران: انتشارات علم، چاپ سوم.
حسن زاده، ناصرالدین، (۱۹۹۸). اتلاف در آموزش و پرورش، یونسکو، وزارت آموزش و پرورش
حسنی، محمد؛ احمدی، حسین. و دیگران (۱۳۸۳) گزارش اجرایی آزمایش طرح ارزشیابی توصیفی در مدارس منتخب کشور، در سال تحصیلی (۸۲-۸۳) دفتر ارزشیابی تحصیلی و تربیتی، معاونت آموزش و پرورش عمومی.

حسنی، محمد؛ سبحانی فرد، طاهره (۱۳۸۵). گزارش اجرای سال دوم ارزشیابی توصیفی در سراسر کشور. دفتر آموزش و پرورش پیش دبستانی و ابتدایی، معاونت آموزش و پرورش عمومی.
حسینی، افضل‌السادات، (۱۳۸۶). بررسی تأثیر برنامه آموزش خلاقیت معلمان بر خلاقیت پیشرفت تحصیلی و خود پنداره دانش‌آموزان، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۱۳۸۶، صص ۱۴۷-۱۶۹
حقیقی، فهیمه‌السادات (۱۳۸۴). نقش ارزشیابی مستمر (توصیفی) در تعمیق یادگیری دانش‌آموزان پایه دوم مقطع ابتدایی شهر تهران سال تحصیلی ۸۴-۸۳، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور مرکز تهران.

رضایی، منیره، (۱۳۸۳)، نقد و بررسی نظریه زیبا شناسی هری برودی و کاربرد آن برای تعلیم و تربیت (با تأکید بر فرایند یاددهی - یادگیری)، پایان‌نامه دوره دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.

رمضانخانی، علی، سیاری، علی اکبر (۱۳۷۹) بررسی وضعیت آموزش مهارت‌های زندگی در نظام آموزش و پرورش کشور

ساجدی، ابوالفضل (۱۳۸۶). دین‌گریزی چرا؟ دین‌گرایی چه سان، قرآن و نظام تربیتی نسل نو، قم: موسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی.

سامپات، ک؛ پانیر سلوام، ای؛ سانتانام، س (۱۳۷۸). درآمدی بر تکنولوژی آموزشی، ترجمه ایرج اعتماد، محمد حسن رضایی، شیراز: انتشارات راهگشا.

سام خانیان محمد ربیع و جهانیان، رمضان و مرتضائی، احمد (۱۳۸۱). خلاقیت و نوآوری در سازمان

و مدیریت آموزشی، تهران اسپند هنر.

سلطانی تیرانی، فلورا (۱۳۷۸)، نهادی کردن نوآوری در سازمان‌ها چاپ اول، تهران، خدمات فرهنگی رسا.

سلطانی فر، محمد (۱۳۸۷). تحلیل وضعیت سواد اینترنتی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان شهر تهران ۸۶-۸۵ در مقایسه با مریبان و والدین آنها، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۲۷، صص ۶۱-۳۷.
شاطریان محمدی، فاطمه و عینی زهرا (۱۳۸۵). بررسی فراتحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت دبیران دینی و قرآن در جلب علاقه مندی دانش‌آموزان به این درس، فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی، شماره ۳، صص ۱۴۰-۱۱۵.

شکرالهی، محبوبه (۱۳۸۵). مقایسه سبک‌های ارزشیابی توصیفی و سنتی براساس استانداردهای چهارگانه ارزشیابی (اخلاقی، کارآوری، قابلیت اجرا و دقت) از دیدگاه معلمان مدارس ابتدایی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران (خوارزمی).
عبادی، رحیم (۱۳۸۴). فناوری اطلاعات و آموزش و پرورش، تهران: مؤسسه توسعه فناوری آموزشی مدارس هوشمند.

فتحی واجارگاه؛ کورش (۱۳۸۳). امکان‌سنجی مشارکت معلمان در فرایند برنامه‌ریزی درسی در نظام آموزش و پرورش ایران، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۸، تابستان ۱۳۸۳، صص ۷۹-۵۹.
کدیور، پروین (۱۳۸۵)، روان‌شناسی تربیتی، تهران، چاپ نهم، انتشارات سمت.
کریمی، علی (۱۳۸۴). بررسی تأثیر روش جدید ارزشیابی توصیفی بر اختلالات رفتاری دانش‌آموزان دوره ابتدایی مدارس شیراز، شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان فارس.
کلهر، منوچهر (۱۳۸۴). بررسی میزان تحقق اهداف طرح ارزشیابی توصیفی در استان قزوین، سازمان آموزش و پرورش استان قزوین.

گنجی حمزه (۱۳۸۱). نوآوری چیست؟ فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱، صص ۱۰-۷.
لطف‌آبادی، حسین، نوروزی، وحیده (۱۳۸۵). خرد مینوی، دانش عینی و رشدیافتگی شخصیت علمی محقق به عنوان مبانی نوآوری آموزشی و تربیتی، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۵، صص ۸۳-۴۷.
محسن پور، بهرام (۱۳۸۰). برنامه‌ریزی آموزشی، تهران: مدرسه.
محمدی علی، قربان‌زاده (۱۳۸۵). بررسی نحوه استقبال معلمان از نوآوری و ابتکار در زمینه تدریس و کاربرد وسایل آموزش. دومین همایش تبیین رویکردهای نوین در فن‌آوری آموزشی. تهران: دانشگاه

علامه طباطبائی.

محمدی، فرزانه. (۱۳۸۴) بررسی تأثیر ارزشیابی توصیفی بر عزت نفس دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه الزهرا.

مرتضایی نژاد، عصمت (۱۳۸۳). بررسی نگرش معلمان و والدین در خصوص کاربست ارزشیابی توصیفی در پایه‌های اول و دوم ابتدایی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۴-۸۳، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر ری.

عزیزی، نعمت‌الله (۱۳۸۵). درآمدی بر توسعه آموزش عالی در ایران با تأکید بر علوم انسانی، چاپ اول، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

گوازی، آرش (۱۳۸۷). مطالعه تطبیقی - تحلیلی شیوه انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی و آموزش شهروندی، فصل‌نامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۲۵، صص ۴۹-۱۱.

محسن‌پور، بهرام (۱۳۸۲). مبانی برنامه‌ریزی آموزشی، تهران، انتشارات سمت.
منطقی، مرتضی (۱۳۸۵). بررسی چالش‌های فراروی نوآوری‌های آموزشی، فصلنامه علمی پژوهشی نوآوری‌های آموزشی، سال پنجم، بهار ۱۳۸۵، شماره ۱۵.

منطقی مرتضی (۱۳۸۴). بررسی نوآوری‌های آموزشی در مدارس ایران، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی سال چهارم، شماره ۱۲، صص ۵۷-۵۳.

مورهد، گریفین (۱۳۸۰)، رفتار سازمانی، سیدمهدی الوانی و غلامرضا معمارزاده، چاپ ششم، تهران، انتشارات مروارید

میرکمالی، میر محمد (۱۳۷۵). تغییرات و نوآفرینی در آموزش و پرورش، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، صص ۶۳-۵۱

وادی، حداد، درالسكر، الکساندر (۱۳۸۴). فن آوری برای آموزش: قابلیت‌ها، پارامترها و چشم‌اندازها. مترجم سرکارآرانی، تهران نشر نی (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۰۳).

Amabile, Teresa, M (1998). Model of creativity & Innovation in organizations . Resarch in organizational Behavior . vol , 10 , 123_167.

Beure, H (2001). Creating the Future School. London: Routledge Publishing Company.

Bland ford, Roy, M (2005) . It's all about me subtle change through personal

maystery .Royal Read's university .p 123

Bloch, Henriette (1991). Grand Dictionnaire de la Psychologies, Larousse, FRANCE.

Conlon, T.J (2004). A review of informal learning literature, theory, and implications for practice in developing global professional competence. Journal of European Industrial Training, 28 (2-4)283-95.

Eeartman, G.I.(2002). School facility conditions and student academic achievement, California: UCL's institute for Democracy.

Foster, C.M., & Martinez, I.(1985). The effects of school enrollment size in the middles and junior high school on teacher and student self- concept. Research in Rural education. 3(2). 60-57

Gates, Bill & Myhrvold, Nathan & Rinearson, Peter (1999). The Road Ahead, England: Pearson Education Limited (with association with Penguin Books Ltd.).

Guarrino.C (2001). Impact of The Kentuky Eeducation Reform, Act on Especial Education, Journal of special Education leadership, Vol 4. pp 27-2

Haddad, W. & Jurich, S. (2000). ICT for Education; Potential and Potency. Technologies for Education: Potentials, Parameters, and Prospects(Washington-DC: Academy for Educational Development and Unesco: Paris.PP.28-42)

Haner. U(2005). Space for creativity & Innovation in Two Established Organization. Creativity & Innovation management. Vol14, iss.3.PP.288-298

Harlin.R(2001). learning in nontraditional environments.Childhood Education Journals.V77. pp 338-473.

Harrington . T (1996). Creativity in context . Boulder : west view press.

Henry, T (2001), Creating a place where people want to be.Middle Ground, 3, .16-10

Killion, J. P. (1993). Staff Development. Journal of Staff Development. (14(1)38-41.

Mellou.E ، (1996). Can creativity the nurtured in young children early child development and care V. Creativity & Innovapion Mangement، Vol14، No.3.PP.119-130

Meunch، P. D. (2001). The Relationship of a year-Round Elementary School Program to Student Achievmeny and Student Attendance. Unpublished Doctoral Dissertation، saint louis University.

Morales .W (2005). Influence of support leadership ، Innovation & performance an Empirical Examination . vol1، No. 35.P.18.

Neller . (1997)، Curriculum planning A New Approach، Allyn and Bacon، inc. Newton Mass، U.S.A.

Oliver، D. & Heater، D. (1994). The Foundation of Citizenship. Britain: Harvester- Wheat- Sheaf Press.

Papert، S.(1980). Mindstroms: children، computers، and powerful ideas، New York:Bacic Books.

Parilla . A (1999). Educational Innovation as Answer to pirsersity . In Journal . Inclusive Education . vol 3.no2.pp.93_110

pennington،M. (1992).In N. Mohame. Reflective Teching:improving teching through systematic inquiry. Internet Article.<http://www.bsc.edu/Academics/education/mission/reflection.htm>

pickett،A.(2006). Reflective Teaching paractices and Academic Skills Instruction. Internet Article. <http://www.Indiana.edu/~1506/mod02/pikett.html>

Preston ، D، F . Robert'm (2003) . Methods of teaching Aplaying Cognitive Science to promote student learning. pub : Mc Graw.

Renzulli Joseph، (1993); Through the pursuit of ideal act of learning gifted child. Quarterly Sons ، New York، Vol36، No 4. Fall.

Richards.J.C.&Lokhart،C.(1994).In T.Gimenez. Reflective Teching and teacher education contribution from techer training. Internet Article.http://www.Rle.ucpel.teche.br/php/edicoes/v2n2/F_gimenez.pdf

Roberts, Edwards B. (1998); *Managing Invention and Innovation*, Research Technology management; Available in [http:// findarticels.com](http://findarticels.com).

Saban, A. (1995). Outcomes of Teacher Participation in the Curriculum Process. *Journal of Education*, Vol 115. No.4. P571.

Sabar, N., Rudduck, J., & Reid, W. (1987). *Partnership and Autonomy in School-Based Curriculum Development*, Sheffield: University Of Sheffield.

Seymar, I. (2007). *The Contents of Religious Education*, Proquest Religion: New York: Free Press.

Skilbeck, Malcolm, (1984). *School Based Curriculum Development*. London: Harper and Row.

Sternberg, R & G. Kaufman. (2004). A propulsion model of Creative Leadership. *Creativity & Innovation management*. vol 13. PP 145-153.

Tessmer, M. & Harris, D. (1992). *Analyzing the instructional setting*, London page.

Thomas, R.M (1994). *Religious Education*, The International Encyclopedia of Education. California: University of California. vol 7. PP 42-75

Tice, J. (2006). *Reflective Teaching: Exploring our own classroom practice*. Internet English. Org. uk/think/methodology/reflection.shtml

Torrance E Paul, (1990); *Fostering Academic creativity in gifted students* Eic Digest, U.S.A.

Wiencke, M. & Slop, P. (2000). The virtual reality learning space for students with special needs, In J. Bourdeau & Heller, *Proceeding of EdMedia 2000* (pp.1146-1142). Charlottesville, USA: AACE.

Yang, B, Lu, D (2001). Predicting academic performance in management education: an empirical investigation of MBA success. *Journal of Education for Business*, 77 (1). PP 15-20.

Young, S. (1993). *Defining Highly Qualified Teachers*. *Journal of Educational Researcher*. Washington D.C. Vol 31. No9. P 13.